

меморіального музею Мате Залки. Останній функціонував поряд з 2005 р., коли його колекції було передано у зв'язку зі зміною власника приміщення. Частина цих експонатів склала окрему повноцінну експозицію.

Таким чином, колекцію громадського музею, що побудована з оригінальних експонатів, можна трактувати і використовувати як повноцінне джерело з історії малого міста чи села. Зберігаючи непересічну, на наш погляд, лекцію Білицький музей володіє досить потужним ціннісним, науковим та експозиційним потенціалом. Із залученням громадських зусиль, ентузіастів та спеціалістів він може бути розвинутий у дидактичній, музейній, пам'яткознавчій і туристичній сферах.

Користуючись нагодою щиро дякуємо директору Білицького народного музею історії та художньо-ужиткового мистецтва, Наталії Григорівні Баченко, за допомогу у підготовці дослідження.

ВИКОРИСТАННЯ РЕНТГЕНІВСЬКИХ АПАРАТІВ В ХАРКІВСЬКИХ ЛАЗАРЕТАХ ЗА ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Кисільова Т.О.

До початку Першої світової війни (1914–1918 рр.) рентгенологічні методи діагностики та терапії посіли помітне місце в медичній практиці. Між тим дорожня обладнання, відсутність відповідних фахівців та державної підтримки значно стримували поширення рентгенологічної допомоги в Російській імперії, й зокрема в Україні. Серед міст Лівобережної України стрімким зростанням кількості та якості медичних послуг виокремлювався Харків, що пояснюється в першу чергу наявністю осередку вищої медичної освіти.

В роки Першої світової війни за ініціативою громадських та відомчих організацій, а також приватних благодійників в Харкові було створено низку тимчасових медичних закладів для поранених і хворих військовослужбовців (лазаретів). Віднайдені нами звіти про діяльність деяких лазаретів дали змогу з'ясувати наявність в них медичної рентгенівської техніки та ефективність використання. Зрозуміло, що рентгенівськими апаратами були обладнані далеко не всі лазарети, до того ж, як з'ясувалося в ході дослідження, іноді навіть наявна техніка не використовувалась за призначенням.

Одним з перших розпочав свою діяльність лазарет «Совета Съезда горнопромышленников юга России для раненых воинов в гор. Харькове» [2]. Заклад був відкритий 13 вересня 1914 року й спеціалізувався на «применении совершенно определенного метода лечения поврежденных конечностей... (втяжкою – Авт.)» [2, с. 1]. В подальшому внаслідок великої різноманітності пошкоджень та хірургічних захворювань, з якими надходили поранені, діяльність лазарету була розширена. Однак головна увага приділялася розроб-

...схем та методів лікування переломів кінцівок з використанням витягу-
...*«Все больные, у которых применялось лечение вытяжением, контро-*
лились рентгеновскими снимками» [2, с. 14]. Як зазначено в звіті, завідую-
...рентгенівського кабінету в лазареті був студент. Видання містить пев-
...тільки рентгенограм кінцівок до та після лікування, але ім'я «рентгено-
...» встановити поки не вдалось.

З 1 жовтня 1914 року по 1 липня 1916 року в приміщенні головної
...Харківського медичного товариства по вул. Пушкінській працю-
...*«Лазарет № 4 Харьковского медицинского общества и Всероссийского*
и городов» [1]. Розрахований на 84 ліжка (згодом їх кількість скоро-
...до 75), цей заклад від початку був обладнаний *«аппаратами для вы-*
тяжения (Барденгейера), ваннами для местных ванн, рентгеновским и зу-
блительным кабинетами» [1, с. 29].

Однак користування власною рентгенівською технікою виявилось нее-
...*«Опыт пользования своим рентгеновским кабинетом (довольно*
маленькой катушкой) показал, что значительная часть наиболее тонких исследова-
ний может быть произведена только с помощью хорошо оборудованного (с
мощной катушкой) рентгеновского кабинета. Поэтому пришлось перейти к
пользованию частными кабинетами д-ров Григорьева и Гольдингера.
Наибольшее количество рентгеновских снимков и исследований производи-
лось кабинетом д-ра Гольдингера, при чем первое время д-р Гольдингер
предоставил свои услуги бесплатно. Впоследствии по специальному с ним
соглашению снимки оплачиваются по минимальной расценке.

Кроме указанных рентгеновских кабинетов лазарет пользовался с лю-
...ного разрешения старшого врача А. Н. Гарнье и кабинетом при лазарете
К. Ж. Д. № 8» [1, с. 30]. Нажаль, додаткові відомості щодо роботи лазарету
К. Ж. Д. № 8 нами поки не виявлені.

За свідченням професора Б. Г. Пржевальського у згаданому вище лазареті
до дня його відкриття «была оборудована специальная рентгеновская комна-
та, но первые месяцы она не могла функционировать за неимением трубок; в
последствии же выяснилось, что вообще придется предпочитать рентгениза-
цию в частном кабинете д-ра Ю. А. Гольдингера...; рентгеновский аппарат
был передан другому учреждению, освободившаяся же комната получила
другое назначение. В случае отсутствия во время каникул д-ра
Ю. А. Гольдингера любезно жертвовал своим временем для снимка раненых
лазарета д-р С. П. Григорьев» [4].

Відомий харківський рентгенолог Сергій Петрович Григор'єв на той
час очолював рентгенівський кабінет приватної лікарні імені М. Х. і Ж. Ф.
Гельфериш, яка розташовувалася на території Миколаївської міської лікар-
ні, а також виконував обов'язки палатного терапевта в обох лікарнях.
Крім того він мав приватний рентгенівський кабінет, де розробляв оригі-
нальні методики рентгенологічних досліджень. В роки Першої світової

війни С. П. Григор'єв у власному будинку на вул. Дмитрівській, організував лазарет для легкопоранених на 10 ліжок, який був обладнаний і утримувався «на средства П. М. Григорьевой под покровительством Красного Креста» [6].

Лазарет Імператорського Харківського університету для поранених воїнів було відкрито 24 жовтня 1914 р. в аудиторіях та приміщеннях фізико-математичного факультету. Згідно звіту, заклад «содержится на средства профессоры, младших преподавателей и служащих Университета». 23 листопада 1914 р. лазарет відвідав імператор Микола II, який оглянув заклад, поспілкувався з кожним пацієнтом (35 осіб) та висловив подяку ректору університету й членам Комітету з управління лазаретом «за отличное содержание Лазарета и прекрасную постановку медицинской части» [3, с. 3]. Між тим, лазарет не мав власного рентгенівського апарату, а медико-рентгенологічні обстеження проводилися в університетських клініках та приватних кабінетах: «Для производства Рентгеновских снимков больные препровождались в Хирургическую Госпитальную клинику, в Хирургическую Факультетскую клинику и в частный кабинет М. Франке. В особенно сложных случаях, Лазарет пользовался любезными услугами Д-ра Григорьева» [3, с. 22].

Підсумовуючи можна відзначити, що в роки Першої світової війни рентгенівські кабінети при клініках Харківського університету та інших медичних закладах Харкова працювали з підвищенням навантаженням, обслуговували крім власних пацієнтів ще й поранених з лазаретів. Крім цього масовою мобілізація лікарів додатково збільшувала нестачу кваліфікованого медичного персоналу, зокрема лікарів-рентгенологів та рентгентехніків. Відсутність майстерень рентгенологічного обладнання, а найголовніше централізованого регулювання та фінансування роботи рентгенівських кабінетів суттєво ускладнювала процес надання рентгенологічної допомоги.

Шляхи вирішення зазначених проблем обговорювалися на з'їзді Харківського медичного товариства 7 березня 1915 року. В. М. Бойков у доповіді «Лучи Рентгена и война» запропонував ряд заходів, спрямованих на розв'язання першочергових задач в умовах воєнного часу, а саме: створення загальної комісії з фахівців рентгенологів, повернення з армії рентгенологів для виконання їх безпосередніх обов'язків, державне субсидування рентгенівських кабінетів, створення пересувних рентгенівських кабінетів, пільгові умови користування електричним струмом, налагодження виробництва вітчизняних рентгенівських трубок, формування молодих кадрів тощо [5].

Та не зважаючи на те, що стан рентгенологічної допомоги пораненим воїнам й взагалі населенню українських територій в період Першої світової війни був не дуже задовільним, чергова військова кампанія значною мірою сприяла

щому впровадженню Х-променів в медичну практику, створенню нових військових кабінетів та давала великий матеріал для розробки питань застосування рентгенівського випромінювання у військовій медицині.

ЛИТЕРАТУРА

1. Отчет лазарета для раненых воинов Харьковского медицинского общества и Императорского Союза городов № 4 (9-го октября 1914 г. – 1-го июля 1916 г.). – Харьков: И. И. Памойтер, 1917. – 168 с. : ил., табл.
2. Отчет о деятельности лазарета Совета съезда горнопромышленников Юга для раненых воинов в гор. Харькове / [сост. д-р А. А. Скорников]. – Харьков : Мирный труд», 1917. – 156 с. : ил.
3. Отчет о состоянии лазарета Императорского Харьковского университета для раненых воинов со дня его открытия 26 октября 1914 года по 1 января 1915 года / Харьковский Императорский университет. – Х.: Типография фирмы «Адольф Дарре». – 40 с.
4. Пржевальский Б. Г. Медицинская часть отчета о лазарете для раненых воинов Харьковского медицинского общества и Всероссийского союза городов // ХМЖ. – Т. XXII, № 10. – С. 305–320.
5. Протокол № 4 заседания Общего Собрания Харьковского медицинского общества 7-го марта 1915 года // Харьковский медицинский журнал. – 1915. – Т. 20. – № 1.
6. Русникова Е. Г. Життя С. П. Григор'єва: кабінет на Дмитрівській / Русникова, К. В. Русанов // УРЖ. – 2010. – Т. XVIII. – № 3. – С. 383–390.

ПРОЦЕССЫ И ОБОРУДОВАНИЕ ФОТОГРАФИИ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Кокшайкин Н.Г.

Многочисленные коллекции практически всех музеев, как правило, непременно содержат многочисленную по количеству группу фотодокументов, а также и образцы оборудования использовавшегося в процессах создания фотодокументов. Их систематизация и описание, в музеях профильно не связанная с фотографией, может вызвать определенные вопросы. И особенно в отношении предметов начального периода распространения фотографии. Автор рассматривает и обобщает сведения о процессах и оборудовании, применявшемся в начальном периоде распространения фотографии. Фотография в Российской империи начала активно распространяться в XIX веке. Она требовала от фотографа не только наличия всей необходимой и дорогостоящей аппаратуры зарубежного изготовления, но и глубокого понимания тогда еще не совершенного и потому сложного процесса. Сам процесс получения фотографического изображения состоял из трех основных операций: 1) фотосъемки на негативный светочувствительный материал.